

УДК 340.0

DELEGITIMATION OF STATE POWER IN THE FACTORIAL DIMENSION

ДЕЛЕГІТИМАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ФАКТОРНОМУ ВИМІРІ

Oleinykov S. M. / Олейников С. М.

с. j. s., doc. / к. ю. н., доц.

ORCID: 0000-0002-5940-1728

*Research Institute of State Building and Local Self-Government of the National Academy of Legal
Sciences of Ukraine. Kharkiv, 80 Chernyshevskaya St.**ІНДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України.
Харків, вул. Чернишевська, 80.*

Анотація. У статті описано феномен кризи легітимності влади як складний процес в межах соціуму і право з політикою, що впливає на державу і суспільство. Виявлені основні знакові чинники делегітимації державної влади: соціальні й економічні кризи, корупція, порушення правових норм, що гарантують захист прав і свобод людини, зміни в соціокультурних і емоційно-психологічних формах. Основна увага приділяється європейським та українським регіонам, у яких спостерігається падіння довіри до влади, масові протестні дії, електоральний абсентеїзм, підйом популістських і радикальних рухів. Досліджені впливи актів законодавців та судових рішень на делегітимацію влади, а також наслідки цього для державної безпеки й стійкого розвитку.

Ключові слова: легітимність, делегітимація, криза влади, політична довіра.

Вступ.

Легітимність влади – основна умова ефективного функціонування демократичної держави та забезпечення суспільного миру багато в чому пов'язане з сучасною політичною реальністю України і Європи в умовах економічної кризи, політичної поляризації й зовнішніх загроз – проблема легітимності стає найактуальнішою. Делегітимація влади супроводжується падінням довіри громадян до політики, активною боротьбою взяття під контроль і підтримки системи, зростанням популярності й впливу радикальних політичних партій, ослаблює інституційну спроможність політичним державним утворенням.

Метою статті є виявлення деяких причин делегітимації та її впливу на кризу державної влади, сталого розвитку та суспільної безпеки. Завдання дослідження полягає у актуалізації розуміння філософсько-політичних, правознавчих,

соціальних і психологічних детермінант делегітимації влади України та європейських країн.

Основний текст. **Фактори кризи легітимності влади.** Ключові чинники зниження легітимності влади пов'язані з поєднанням політичних, економічних та соціокультурних проблем. По-перше, соціально-економічні невдачі (низький рівень добробуту, зростання нерівності, економічні кризи) значно підривають довіру громадян до держави, а «більшість цих загроз виникають або посилюються в районах, де громадяни держави не вважають свій уряд легітимним» [1]. Дослідники зазначають, що «соціально-економічні, правові, політичні чинники та роль культурних цінностей» визначають легітимність влади, а у кризові моменти її зростання чи падіння напряму пов'язане з економічними показниками та підтримкою населення [2, с. 124-137]. По-друге, корупція й неефективність інститутів влади (зловживання владою, «олігархічні» практики, непрозорі рішення) підривають визнання легітимності влади. Наприклад, О. Ковальчук підкреслює, що для демократичної легітимності влада має сприйматися громадянами як «справедлива, законна та доцільна» [3, с. 272], а коли ці принципи порушуються, виникає недовіра. По-третє, порушення процедур і принципів управління (обхід виборів, перепис правил гри задля вигоди правлячих) призводять до відчуття нелегітимності. Так, у статті з'ясовано: «дуже важливі для держави голосування відбуваються за відсутності народних депутатів, картки яких голосують «за», що грубо суперечить Конституції» [4]. Цей явний обхід правил (наприклад, ухвалення «мовного закону» 2012 р.) демонструє відрив влади від конституційної легітимності. Нарешті, соціокультурні та психологічні чинники – глибока поляризація, втрата спільних цінностей, маніпуляції інформацією, зростання популізму та конспірології – сприяють делегітимації. Масова популярність «нових лідерів» і популістська риторика свідчать про втрату віри значної частини суспільства у звичні інститути (класична ознака делегітимаційної кризи). Підкреслено, що процеси делегітимації є невід'ємним та необхідним елементом сучасної політики [5, с. 172–186], натякаючи на накопичення незадоволення владою у демократіях.

Процес делегітимації можна розглядати через **кілька аспектів**. *Філософсько-політичний аспект*. Легітимність – це добровільне визнання владної влади громадянами як «справедливої та законної». Делегітимація виявляється у втраті цієї згоди. Легітимність виявляється визнанням чинного політичного ладу справедливим, законним і доцільним. Коли влада перестає відповідати цим критеріям, підривається «соціальна угода» між урядом та народом. Делегітимація супроводжує кожную владу і може призвести до політичного розриву, якщо відповідь на кризу затримується. В цьому сенсі криза легітимності – це також криза ідеологічної підстави влади: послаблюється довіра до ідеалів демократії й інститутів.

Правовий аспект. Легітимність пов'язана з верховенством права. У правовій демократії влада легітимна тоді, коли її дії відповідають Конституції і законам, а громадяни вірять у законність цих рішень. Ковальчук наголошує, що легітимність містить «нормативний компонент, що спирається на Конституцію та закон» і вимагає внутрішнього переконання у правомірності рішень. Делегітимація відбувається, коли державні органи нехтують законними процедурами (наприклад, змінюють правила через суд або ухвалюють суперечливі закони) – як це описано на прикладі українського парламенту і Конституційного Суду. Наслідком стає знецінення правової системи і зростання «правового нігілізму» серед громадян.

Соціальний аспект легітимності влади тісно пов'язаний з довірою та соціальною згуртованістю. Як зазначає Eurofound, «без довіри суспільства стають жертвою соціальної фрагментації» і можуть домінувати популістські рухи. Стверджено, що кризова втрата довіри в ЄС та національні інститути спровокована багатьма кризами останніх років [6]. Делегітимація послаблює соціальний капітал: поширюються цинізм, байдужість до спільного добробуту, дезінтегруються традиційні канали залучення (партії, профспілки), громадяни вбачають у державі суперника, а не захисника.

Психологічний аспект. На рівні індивіда почуття втрати ілюзії легітимності на емоційному плані завдає емоцій розладу і тривоги, оскільки людина перестає

сприймати владу як «свою», що веде до падіння авторитету та іміджу влади. ЗМІ та соціальні мережі вже свідомо чи несвідомо поширюють тригери недовіри, альтернативні наративи та теорії змов, впливаючи на довіру. Результатом стає зріст страху, панічного нападу, політичної агресивності або апатії.

Закономірно настає час, коли громадяни сприймають участь у демократичному процесі як певний суспільно-політичний спектакль, у якому все розігрується за сценарієм «гра нерівних». Це формує антидемократичне мислення ментальність та руйнівну форму політико-правової свідомості, за якими настає небезпечна підтримка радикальних екстремістів та змін, що ними нав'язується. У політично-психологічних рамках делегітимація – це втрата колективного почуття спільноти, довіри до влади та легітимних очікувань від неї.

Показники втрати легітимності влади. У Європі та Україні втрата легітимності проявляється через помітні індикатори. Зниження ступеня довіри населення до інститутів влади. Регулярні опитування виявляють зменшення довіри населення до урядів та парламентів. Зокрема, аналіз Eurofound фіксує, що довіра до національних урядів у ЄС за останні роки впала. У французькому прикладі соціальних рухів («жовті жилети») дослідники відзначають «зниження довіри громадян до політичних інститутів» та втрату зв'язку між владою і суспільством [7]. Масові протести і соціальні заворушення. Вихід великої кількості людей на вулиці з вимогами зміни політики чи влади – явна ознака делегітимації. Організовані «жовтими жилетами» акції спротиву з приводу соціальної несправедливості й податків – явне свідомство недовіри до урядової політики Франції у 2018-2019 рр. Невдоволення владою стали резонансними в Італії, Польщі, Іспанії та інших країнах, де населення не сприймало реформ, імміграції, карантинних обмежень.

Зростання популістських та радикальних партій. У багатьох європейських країнах останніми роками успіх мають антиелітні, протестні партії. Їх популярність свідчить про вичерпання довіри до традиційних політичних сил, а отже – проблеми легітимності «системних» влад. Утворення широкого

популістського електорату є наслідком делегітимації звичайного політичного курсу.

Про делегітимацію свідчить й політико-електоральний абсентеїзм, що має прояв перманентно низького показника участі населення у виборах і референдумах (плебісцитах). Традиційно висока європейська електоральна участь поступово змінюється на політичну індиферентність, байдужість або свідомо-принципову відмову потенційних виборців голосувати. Це супроводжується зростанням відсотка невизначеності виборців, що сигналізує про нівелювання зв'язку між владою і громадянами, як властивість розвинутого громадянського суспільства.

Конфлікти і сепаратизм. У Європі питання легітимності постають у регіонах із сильним сепаратистським рухом (Каталонія, Шотландія), де влада центрального уряду не сприймається як легітимна у всьому спектрі.

Дані опитувань в Україні. В Україні також фіксуються коливання довіри до влади як індикатор легітимності. Наприклад, 2019 року після президентських виборів рівень довіри до новообраного президента зростав до ~80%, але а на початку 2022 року впав до 37% [8]. Після початку військового конфлікту довіра мала тенденцію зростання до ~90%, однак до початку 2024 року впала до 64%, що свідчить про швидкі зміни сприйняття влади громадськістю. Втім, соціологи оцінюють довіру у 64% як відносно високий показник легітимності влади в умовах воєнного стану.

За даними Reuters рівень довіри до голови держави поступово знижувався, досягнувши мінімуму в грудні 2024 (~52 %), потім зріс до ~74 % у травні 2025 року [9]. Довіра до уряду і парламенту позначені більш потьмареною динамікою: вона залишається низькою (20–26 %), з відчутною недовірою (44–68 %) [10]. Доречно згадати, що за даними КМІС (2025) українським медіа, які контрольовані владою, та щодо яких влада здійснює жорстку цензуру, довіряють 27% респондентів, не довіряють 42% [11].

Факти порушень виборчого і законодавчого процесу. В Україні задокументовано практики «кнопкодавства» (голосування чужими картками) під

час ключових голосувань (наприклад, щодо бюджетного закону 2010 року, «мовного» закону 2012 року. Такі факти свідчать про формальне ухилення від принципу законності і сприймаються як легітимаційна криза, падіння іміджу влади. Кожен із цих проявів – від протестів до зниженого рейтингу влади – є індикатором втрати легітимності. Як зазначає М.Г. Ехсассі, «широкомасштабні демонстрації... вказують на зростаюче розчарування громадян» і зниження довіри [12]. Українські приклади – зміни рейтингу довіри (дані ЦВК, КМІС, групи «Рейтинг») і періодичні суспільні акції – підтверджують, що у кризовий момент навіть війна підсилює вимоги до влади бути прозорішою й ефективнішою.

Законодавчі акти як чинники делегітимації. Діяльність законодавчої та виконавчої влади може сприяти або підривати довіру через зміст і процедуру ухвалення актів. В Україні є приклади, коли контроверсійні рішення парламенту чи уряду безпосередньо викликали критику легітимності влади. До таких обставин можна віднести наступні.

Порушення конституційних процедур при прийнятті законів. Як зауважено, «дуже важливі для держави голосування відбуваються за відсутності народних депутатів, картки яких голосують «за», що грубо суперечить Конституції». Наприклад, ухвалення закону про державну мовну політику (2012) відбувалося з грубим ігноруванням регламенту, що викликало суспільний резонанс. Подібні методи знецінюють формальну законність актів. *Маніпуляції із Конституційним Судом.* У 2012 році, наприклад, парламент протягнув через зміну процедури відставки голови ВРУ, після чого КСУ оперативне і за вказівкою опозиції підтримав це рішення. Це свідчить, що навіть формальні «конституційні» рішення ухвалювалися з урахуванням інтересів влади, а не громадян. Такі випадки підривають правову легітимність інститутів. *Закони, що обмежують права чи порушують принцип прозорості.* Закони про податкові чи майнові пільги для груп обраних осіб, зміни до виборчого закону про без попереднього обговорення, а також передбачувані за умов режиму спроби зміцнити повноваження урядовців та підпорядкованих чиновників за умов браку

громадського консенсусу. Втім, спрямовані дослідження цих законів щодо їх легітимності відсутні, але широкий резонанс свідчить про існування ризику підозр та сумнівів щодо їх нелегітимності через їх непрозорість та фактичне стимулювання правопорушень саме цими законами. *Закони, що спрямовані на подолання кризових ситуацій та спеціальні закони*, наприклад, законодавство часів воєнного стану чи надзвичайних ситуацій, вкрай важливе з точки зору вимог до їх легітимності в умовах особливо чутливого сприйняття будь-яких заходів, що торкаються прав і свобод громадян. Акти, що сприймаються як надмірно чи безпідставно обмежувальні, або не містять твердих підстав застосування заходів державного примусу, здатні помножити вдвічі недовіру. Прикладом може бути безстрокова пролонгація надзвичайних заходів чи надмірна, та недомірна цензура, резонансні судові рішення 2019–2022 рр. з антикорупційних справ, що розцінювалися як політично заангажовані та фактично спрямовані на кримінальне переслідування опозиції, тому визнані політично вмотивованим на міжнародному рівні (ЄСПЛ). Ця практика підривала легітимність судової влади. Зростаюча практика нелегітимних процедур законотворення та застосування примусових заходів сприймаються населенням як несправедливі, зловживальні. Приміром, «антиолігархічний закон» 2021 року сприйнятий як невмотивований «наскок» на свободи.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово відзначав незаконність дій органів влади, що безпосередньо чи опосередковано свідчить про кризу легітимності держорганів та їх рішень. Так, у справі *Лисак проти України* (заява №52299/14, 20.10.2022) ЄСПЛ зафіксував порушення права власності: місцеві органи самоврядування безпідставно зруйнували кіоски заявниці. У фінальному рішенні суд встановив, що «рішення органів державної влади» були *протиправними та незаконними* [13]. Отже, навіть українські суди іноді визнають дії влади нелегітимними.

Наслідки кризи легітимності для безпеки та розвитку. Низька легітимність влади загрожує національній безпеці та сталому розвитку. Зокрема, *загроза національній безпеці*. Аналітики пов'язують багато зовнішніх і

внутрішніх загроз із нестабільністю влади. Наприклад, Центр американського прогресу відзначає, що «більшість найсерйозніших загроз національній безпеці походить із територій, де громадяни не вважають уряд легітимним». Там, де влада не сприймається, зростає беззаконня: терористи і злочинні угруповання шукають притулку в державах з розхитаним урядом. Перекладаючи це на Україну, можна стверджувати, що у разі поширення недовіри владі (особливо під час війни) послаблюється єдність суспільства, збільшується ризик внутрішніх конфліктів і розчленування.

Погіршення боротьби з кризами. Уряду, якому не вірять, важче впроваджувати ефективні заходи з економічної реформи, мобілізації ресурсів, соціальної допомоги. Недовіра підвищує опір громадян до навіть життєво необхідних рішень (приклад – протестні настрої під час карантину).

Соціальна фрагментація і популізм. Економіст Масчеріні (Eurofound) стверджує, що «без довіри суспільства стають жертвою соціальної фрагментації», що «може посилити поляризацію і надати сили популізму». Недовіра і розчарування ускладнюють реалізацію політики (від розбудови інфраструктури до захисту довкілля), оскільки бракує підтримки громадськості.

Переешкода для сталого розвитку. Легітимність влади – це «клей соціального договору»: вона стимулює співпрацю і залученість громадян у довготермінову розбудову. У протилежному випадку інвестиції скорочуються (інвестори уникають нестабільного середовища), кваліфіковані працівники емігрують, а уряду бракує суспільної підтримки важливих реформ. Як зауважує Конгрес США, легітимний уряд може «ефективно вирішувати виклики і забезпечувати безпеку», тоді як нелегітимність створює «порожній простір», де розгортаються загрози.

В Україні криза легітимності під час війни може, наприклад, привести до послаблення волонтерських ініціатив, зниження мобілізаційного потенціалу, втрати підтримки союзників [14].

Висновки.

Дослідження виявляє кризу легітимності влади як системне багатофакторне явище, що обумовлене комплексом політико-економічних, правозахисних, соціокультурних викликів. Ключові показники делегітимації влади включають падіння міри довіри до неї та, внаслідок цього, падіння її іміджу внаслідок порушення конституційних процедур, що тягне загрози національній безпеці, соціальну фрагментацію, перешкоджання впровадженню реформ та сталого розвитку у демократичному транзиті держави.

Література:

1. State Legitimacy, Fragile States, and U.S. National Security.

<https://www.americanprogress.org/article/state-legitimacy-fragile-states-and-u-s-national>

2. Карашук А. М., Карашук М.Г. Легітимність державної влади в сучасній Україні. Політологічний вісник. № 93, 2024. С. 124–137.

3. Ковальчук В. Легітимність влади як правовий феномен та її прояви в умовах демократичної трансформації. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки» № 4(28), 2020. С. 27–282.

4. Скумін А. Режим у законі: делегітими́зація нинішньої влади прогресує. Тиждень. 20 Липня 2012.

5. Цокур Є. Проблеми легітимності політичної влади сучасної України. Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. Вип. 3(71). С. 172–186.

6. Mascherini M. Trust in crisis: Europe's social contract under threat. <https://www.eurofound.europa.eu/en/blog/2024/trust-crisis-europes-social-contract-under>

7. Macron's Democratic Experiment, and Deliberative Mini-publics.

<https://berggruen.org/news/the-gilets-jaunes-protests-macrons-democratic-experiment-and-deliberative-mini-publics>

8. Українська правда. 7.06 2024. https://www.pravda.com.ua/news/date_07062024/

9. Zelenskiy's approval rating rises in Ukraine after Trump spat, poll shows.
https://www.reuters.com/world/europe/zelenskiys-approval-rating-rises-ukraine-after-trump-spat-poll-shows-2025-03-07/?utm_source=chatgpt.com].
10. https://insider.dp.ua/2025/01/09/dovira-ukrayincziv-do-organiv-vlady-vpala-za-2024-rik-opytuvannya/?utm_source=chatgpt.com].
11. https://detector.media/infospace/article/236875/2025-01-09-kmis-ukrainskym-media-doviryayut-27-responentiv-ne-doviryayut-42/?utm_source=chatgpt.com]
12. <https://berggruen.org/news/the-gilets-jaunes-protests-macrons-democratic-experiment-and-deliberative-mini-publics>
13. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h58#Text
14. Yakovleva L, Dubinskiy O, Kotenko Y. Legitimacy on the frontline. public policy in Ukraine between public good and private interests. *Baltic Journal of Economic Studies*. № 9, 2022. Pp.228- 234. DOI:10.30525/2256-0742/2022-8-3-228-234.

Abstract. *The article describes the phenomenon of the crisis of legitimacy of power as a complex process within society and law with politics that affects the state and society. The main significant factors of delegitimization of state power are identified: social and economic crises, corruption, violation of legal norms that guarantee the protection of human rights and freedoms, changes in socio-cultural and emotional-psychological forms. The main attention is paid to European and Ukrainian regions, which are experiencing a decline in trust in power, mass protest actions, electoral absenteeism, and the rise of populist and radical movements. The impact of legislative acts and court decisions on the delegitimization of power, as well as the consequences of this for state security and sustainable development, is studied.*

Key words: *legitimacy, delegitimization, crisis of power, political trust.*

Статтю відправлено: 20.07.2025 г.

© Олейников С. М.